

וישמע ויתרו (יתרו יח-א)

מה שמועה שמע יתרו ובא? רבי יהושע אומר: מלחמת עמלק שמע ובא. רבי אלעזר המודעי אומר: מתן תורה שמע ובא. לכאורה קשה: השמועה שמע יתרו - קריעת ים-סוף - היא אותה שמועה שממנה "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת", ומכל מקום עדיין זה לא מה ששיכנע אותו. רק אחרי שנוספה לזה שמועת "מלחמת עמלק" אז הוא בא. מה הוסיפה שמועת מלחמת עמלק שהיא זו שגרמה לו לבוא?

עם ישראל עבר במהלך קיומו מלחמות רבות עם עמים רבים אך התורה נתנה דגש מיוחד למלחמות עמלק: "זכור את אשר עשה לך עמלק" (דברים כה, יז), "מחה תמחה את זכר עמלק" (שמות יז, יד). הדגשה יתרה זו של התורה באה ללמדנו שעמלק זוהי שיטה, עמלק זוהי "תרבות אנשים חטאים". שיטה זו באה להחזיר את הספק בקרבו של האדם, לערער את הביטחון לאחר הניסים הגלויים שנעשו לעם ישראל במצרים ובקריעת ים-סוף. מהי בעצם אותה שיטה של עמלק?

עמלק שם לו למטרה לתת את התחושה שהניסים והנפלאות שהם ראו זה לא כפי שהם סברו בתחילה והידיעה המוחלטת למה שאירע להם הפכה להיות ידיעה של "אולי", שמא טועים הם בדרך, אולי בכל זאת היתה כאן תופעת טבע בקריעת ים-סוף. עמלק בא לקרר את ההתלהבות, את כוח האמונה, את הידיעה הברורה שהכל מאתו יתברך. וכאשר האדם מתלהב, מתפעל, דווקא אז הוא יכול להגיע לדרגות גבוהות של אמונה - על כן מובנת ההדגשה במלחמתו של עמלק: מלחמתו אינה מלחמה בישראל אלא מלחמה בה' ומכאן נאמר "מלחמה לה' בעמלק" (שמות יז, טז).

מלחמתו זו של עמלק היא המלחמה שאנו בדורנו נלחמים, זו מלחמה שעוברת מדור לדור, והכוח של עמלק בא לידי ביטוי ב"ויוזבב בך כל הנחשלים אחרוך ואתה עייף ויגע ולא ירא אלוקים" (דברים כה, יח). שיטתו של עמלק אינה באה להכחיש את מה שאירע כי כך בוודאי הוא לא יצליח, אלא בא עמלק ואומר שאכן תופעות אלו התרחשו אך מעוררים בקרבנו ספקות ואין לך סכנה גדולה מחיי הספק, מחוסר הביטחון והערעור באמונה השלמה! עמלק השתמש במידת הזריזות לדבר עבירה ובכך רצה גם לקרר את מידת הזריזות של ישראל לעבודת ה'.

רבים מבעלי התשובה הגיעו להכרה בבורא עולם בזכות ההתלהבות מאירוע מסוים, מהרצאה בסמינר, משיחות אישיות. בכוחה של ההתלהבות להסיר את כל המניעות והמכשולים שהיו לאדם עד כה.

במסגרת ה"סמינר" האדם מתלהב, מקבל על עצמו קבלות של "שבת", "כשרות", והאשה גם מקבלת על עצמה "טהרת המשפחה", כיסוי ראש, הילדים מועברים לבתי-ספר תורניים וכו'. והנה הם חוזרים לביתם ששים ומאושרים לעשות רצון קונם, וכאן מתחילה המלחמה הגדולה. השכנים, החברים בעבודה מתעניינים: "מה קרה שיש לך כיסוי ראש? מי נפטר?"

והאשה הרוצה לשים על ראשה כיסוי ראש, כמה פחדים ולחצים יש לה, היא חשה "בושה" ביציאה הראשונה מהבית למקום העבודה וכאן זוהי המלחמה האמיתית: עד כמה יעמדו איתנים בדעתם. ולצערנו מלחמת עמלק מקררת ואף מצננת את בעלי התשובה - רבים הם האנשים אשר נפלו ברשת זו מבלי יכולת לחזור שוב על אותה התלהבות.

ואכן, כאשר האדם מראה השתוקקות והתלהבות הוא מראה שהדבר מחובר אליו. היראה וההתלהבות בכל מצות ה' הן המחברות בין האדם לקונו. דוד המלך לימדנו עד כמה היתה יראתו והתלהבותו בכל מצוות ה', ככתוב: "חס לבי בקרבי בהגיגי תבער אש" (תהילים לט), שהיתה בוערת בקרבו אש הקדושה לעבודתו ית', "ובהגיגי דהיינו כשהוגה ומדבר בו ית' בוער באש ולא בעצלתיים. בהקשר לזה מסופר על חסיד אחד, אשר התארח פעם אצל רבו בשבת ושם ראה ותמה איך רבו מתנהג בשבת הן בתפילה, בקידוש, בלמוד התורה. כל דבר בנגינה ובשמחה וממש בחיל ורעדה, וכל מילה היוצאת מפיו היתה כגחלי אש.

שאל החסיד את הרבנית: "האם כך נוהג הרב תמיד, בכל זמן?" אמרה לו: "בוודאי כך הוא." תמה: "מדוע לא יוכל הרב להתפלל או ללמוד יותר ברגיעה?"

ענתה לו הרבנית: "כיון שהרב בוער בקרבו ויודע תכליתה של כל תפילה, או דיבור קודש, וחשוב לו שכל מילה תהיה מאירה ומכוונת. האורח, שהיה באמתותו סכום כסף נכבד, ביקש להשאירו למשמרת אצל אשת הרב.

במוצאי שבת ביקש מאשת הרב לקבל משכנו חזרה. אמרה לו: "לא היו דברים מעולם!" מיד קצף אותו חסיד: "ויהי אמש בערב שבת הפקדתי אצלך סכום כה גדול ואיך לא תזכירי?"

אמרה לו: "הנך שקרן ולא היו דברים מעולם!"

אז צעק צעקות גדולות ומרות על איבוד כספו. מיד החלה הרבנית להרגיעו: "החשבת שבאמת שכחתי מכספך, חלילה! אלא ברצוני היה להראות לך עד כמה האדם מסוגל לצעוק ולרתוח על דבר שחפץ בו. אם כן לפי זה תבין מדוע כבוד הרב כ"כ מבטא כל מילה

מהברכות והתפילות, בחמימות ובעוז כי הדבר חשוב לו ביותר ויודע הוא עד כמה הדברים פועלים." נמצינו למדים, כשלאדם הדבר כואב באמת אזי אינו עושה זאת בשלווה ובשקט אלא בהתלהבות וחמימות. את זה רצה למנוע עמלק והיו לו סיבות טובות לכך.

(אור דניאל)

ישראל לסגולתו

סגלה למציאת זוג

יתחזק באמונתו לידע שזווגו של אדם לא תלוי בהשתדלות כלל, וכמו שהיה אומר הגר"א מוילנא (אור יהל, בבאור ההיכלות פרשת פקודי היכל ו) שיש לבטח בה' בענייני זווגו, שכן מובא בגמרא (מועד קטן י"ח ע"ב) שזווגו של אדם הנו רק ביד ה' בלבד, והוא מן התורה ומן הנביאים ומן הכותובים, מן התורה שנאמר: "מה' יצא הדבר", ומן הנביאים שנאמר: "ולא ידעו כי מה' הוא", וכן מהכתובים שנאמר: ומה' אשה משפלת, וכן נאמר: אם ה' לא יבנה בית שוֹא עֲמֻלוֹ בִּנְיָוֹ. והוא הזווג הנקרא "בית". ואמר הפסוק, שוֹא הוּא עֵסֶק בְּנֵי אָדָם בְּעֵינֵי הַזְּוִיג, שהכל הוא מאת ה', והוא שנאמר: אך הבל בני-אדם קזב בני איש במאזניים לעלות המה מהבל אחד, ע"כ דברי הגר"א.

חרי שבענין זווג יש לסמך על ה', וגם המשתדלים, ישתדלו בהשתדלות מועטת בלבד, שכן בענין הזווג במיוחד מצינו שה' הוא המטפל בזה באופן בלעדי, וכמו שרואים בחוש, שבני אדם נושאים נשים, ולא תמיד זה מה שהם רצו, וכאלו ונסחבו בכח למציאות זו, ועד ששוקלים וחושבים אם לישא אשה זו או לא כבר מוצאים עצמם תחת החפה...

ויאמר הפסוקים דלעיל בכונה ובאמונה שזווגו בידי ה', ואלו הן: "ויאמרו מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או-טוב הנה-רבקה לפניך קח ולך ויהי אשה לבן-אדניך כאשר דבר ה' (בראשית כד, נ-נא). (הרב יעקב ישראל לוגאסי)

פרק א - מעלת הכנסת אורחים

א. אמרו רבותינו בתלמוד: בזמן שבית המקדש קיים, מזבח מכפר על האדם על ידי שמקריב עליו קורבנות. ועכשיו שחרב בית המקדש, שולחנו של אדם מכפר עליו, על ידי שמכניס אורחים לביתו ומאכילם על שלחנו. (1)
ועל כן, יש לחזר אחר מצוה יקרה זו. ובזכות זה שמכניס אורחים לביתו, יזכה לבנים חכמים גדולים בתורה. (2)
(1). מסכת חגיגה (דף כז.), ורש"י שם. וכתב המאירי (שבת קכז.): לעולם ישתדל אדם בהכנסת אורחים, שאין לך מצוה גדולה מזו. וראה בספר ערוך לנר (נדה כד: ד"ה אכילתו).
ודרך אגב ראיתי בשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן קמה) שסיפר, שאחד מצדיקי הדור הקפיד שבחדר שאכלו בו, לא ישן איש מעולם. וביאר הדבר, לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל, שבזמן שבית המקדש קיים, מזבח מכפר על אדם, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו. נמצא שהמאכל הוא במקום קרבן והשלחן הוא במקום מזבח. ומכיון ששלחנו של אדם הוא במקום מזבח, לא ראוי לישן באותו בית, וכמו שכתב בספר חסידים, שאין לסרוק ראשו וכיוצא בו על השלחן מפני שדומה למזבח, כך גם סבר אותו צדיק שאם אפשר, צריך לזוהר שלא לישן במקום המזבח, כמו הכהנים שהיו אסורים אפילו בישיבה ליד המזבח. ע"כ.
(2). צדקה לחיים (אות קמט) בשם מדרש תלפיות. עוד כתב שם, שמי שרוצה לקיים מצות הכנסת אורחים, צריך שיהיה לו כר וכסות (שמיכות) מוכנים, לערוך לאורח מיטה, כדי שישכב. וכבר ראיתי שלפעמים מאחר שלא ימצא לאורח מיטה, נמנעים מלארחו. ונראה שזהו כונת הכתוב במלכים ב (פרק ד): "נַעֲשֶׂה נָא עֲלֵיךָ קִיר קֶטְנָה, וְנִשְׂיָם לוֹ שֵׁם מִטָּה וְשִׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוּכָה, וְהָיָה בְּבֵאוֹ אֱלֵינוּ יְסוֹר שְׂמֵהּ", דקשה למה נקט מיטה בראשונה. ולפי האמור יש לפרש שמכיון שיש מיטה בבית לאורח, בעל הבית נמשך לעשות לאורח גם שלחן ומנורה, אבל כשאין מיטה, נמנע גם מהשאר. (הרב אברהם ישראל)

משהו לנשמה

כאיש אחד בלב אחד-ראיית רב.

כאשר נפוליאון בונפרטה כבש חלקים גדולים מרוסיה הוא נהג מידי פעם להתייעץ עם גדולי ישראל אודות סיכוייו לנצח במלחמה, מסופר שהוא נפגש גם עם רבי חיים מוולוז'ין.
היתה זאת שעת לילה מוקדמת כאשר הגיעו חיילי הצבא הצרפתי לחניית לילה סמוך לוולוז'ין. עיירה זו השוכנת על הצטלבות דרכים ראשיות, איננה עיר מבצר ונוחה היתה להכבש. רוב תושביה ברחו מאימת המלחמה או שהתחבאו מאחורי סורג וברית. כשנכנסו שליחו של נפוליאון ושירי צבאו אל העיירה, לא מצאו בה אלא בתים חשוכים ורחובות שוממים ריקים מכל נפש חיה. רק מבית המדרש של וולוז'ין גילה להפתעתו כמה קרני אור בוקעים מבעד לחלונות. הוא ניגש אל הבית, פתח את דלת בית המדרש ונכנס פנימה. והנה בקצה האולם יושב אדם זקן, בראשית שנות השבעים שלו, בידו נר דולק, וספר פתוח לפניו. היה זה ר' חיים מוולוז'ין, אשר בעת מצוקה כבעת שמחה מצא למפלט לו את בית המדרש. כל כך היה שקוע בתלמודו שלא חש בקצין הנכנס ומתקרב אליו, אך משפתח זה בקולו הרועם, ניתר הגר"ח ממקומו.
הקצין ניסה את כוחו של ר' חיים בצרפתית, אך משהראה סימנים כלא מבין את דבריו עבר לדבר גרמנית, שואל את הגר"ח אם מבין שפה זאת. השיבו רבנו, אינני בקי בה ביותר אולם אשתדל להשיבך בשפה זו.
אם כך - אמר הגנרל - אולי תגיד לי היכן גר פה הרבי שלכם, "חיים" שמו, עליו שמענו רבות כיודע צפונות ועושה נפלאות.
ענהו רבנו: חיים, האיש המבוקש על ידיך, נמצא כאן בבית המדרש. אך מה שאמרת כי עושה הוא נפלאות, יכולני להגיד לך כי אין זה אמת.
הבין הקצין כי הוא האיש המבוקש, ומיד ניגש אל הענין. המלך בכבודו ובעצמו רוצה להפגש עמך! עליך להמתין כאן עד שיבואו לקחתך! - הפטיר, והלך לו. לא חלפה שעה וכיתת אנשי חיל באו במרכבה קרבית מאובקת, והסיעו את ר' חיים אל אהל נפוליאון המהודר אשר במרכז המחנה.
בראותו את פני רבינו, המקרינים אצילות תורנית טהורה, שמח בונפארטה לקראתו. ואף הוא פתח במה שמע כבר מיהודי המדינה, על כוחות נסתרים הטמונים בו כמחולל נפלאות. גם הפעם הכחיש ר' חיים בביטול כל קשר בינו לבין מעשי נפלאות. - בסך הכל יהודי פשוט אנכי השקוד ללמוד תורה, לא יותר...
שוב פנה אליו נפוליאון: שאינך מסכים אודות סיפורי הנפלאות, ניחא, אבל שהנך איש חכם ופיקח, זאת כבר לא תוכל להכחישני. אם כן אמור לי, אפוא, מה דעתך על עתיד מלחמה קשה זו שפתחתי בה. האם כקודמותיה תסתיים אף היא בנצחון כביר, או חלילה אסון נורא אורב לי אי שם בדרכי? חשוף מחשבותיך לפני בגילוי לב וללא מורא.
פתח ר' חיים וענה: אמשול לך משל למה הדבר דומה? נסיך אחד עשה את דרכו במרכבה רתומה לארבעה סוסים אבירים ומשובחים, מטובי היחס והאיכות. והנה בהגיעו לתוך יער עבות מעדו רגלי אחד הסוסים לתוך ביצה טובענית, הסוס משך אחריו גם את שלושת חבריו, והמרכבה התהפכה על צידה. כל מאמצי העגלון והמשרתים לחלצם מן הבוץ עלו בתוהו. עברו שעות אחדות והנה איכר פשוט מתקרב עם עגלתו הרעועה, רתומה לשלשה סוסים כחויים, ואף הם החלו מועדים ושוקעים בביצה. אולם האיכר שלף תיכף את שוטו, הצליף על הסוסים, אלו אזרו את שארית כוחם, ופתאום משכו את העגלה אל מחוץ לביצה, והיה הדבר לפלא בעיני הנסיך ומשרתיו.
ניגש הנסיך אל האיכר ותמה באזניו: לי ארבעה סוסים אבירים ומיוחסים, ולך שלשה סוסים צנומים ודקים. ובכל זאת דוקא אלו שלך נחלצו ברגע אחד מן הבוץ, ואילו שלי כבר שעות מתבוססים בבוץ ואיננו יודעים כיצד נחלץ מצרה זו.
השיבו האיכר: שום סוד מיוחד לא עמד לי להצלחה זו. אלא, שסוסים שלך טהורי גזע ומיוחסים המה. נטלת אחד מכאן ואחד משם, מהטובים והמובחרים שבכל מדינה. לפיכך כשמצליף אותה על גבם מושך כל סוס לרוח אחרת, ואינם מצליחים להתאחד למען המטרה. אדרבה, כשמוכה האחד, שמחים לאדיו כל עמיתיו. מה שאין כן סוסי הדלים והכחויים כולם משפחה אחת המה, אמא ושני בניה. לכן, כשמכה אני את האחד חשים זאת גם השנים האחרים ונחלצים מיד לעזרתו.
כיוצא בזה - אמר הגר"ח - בענין זה שאנו דנים בו, אתה כבוד המלך נפוליאון דומה הנך לנסיך ההוא. לרשותך צבא אדיר מחומש ומאומן היטב, אלא שאינו עשוי מעור אחד. מורכב הוא מצבאות אוסטריה, פרוסיה, ספרד ואיטליה, שנלוו אל הצבא הצרפתי אשר תחת פיקודך. לפיכך מתאמץ כל אחד מהם להסב לעצמו את תהילת הנצחון, ועוד שמח בנפילת עמיתו בן ארץ אחרת. מה שאין כן צבא רוסיה, אף כי דל הוא באמצעים, כיון שבנוי הוא כמקשה אחת, מבני עם אחד הלוחם להגנת ארץ אחת - ארצו שלו, הרי כל אחד חש ברכנה המשותפת, ועושים יד אחת לחרף נפשם למען הצלתם. - מכאן, הוד מלכותו, נובע הפקפוק שלי בנצחונכם - סיים הגר"ח את פרשנותו על עתיד המלחמה.
בהמשך המלחמה נחל נפוליאון מפלה גדולה ליד מוסקבה. לאחר מכן הוא נחל מפלה מוחצת במעבר הנהר ברז'ינה. כמעט כל חייליו אבדו בקרבות. הערכתו של רבי חיים מוולוז'ין התאמתה במלואה. (מורשת אבות)